

*Personalo organizavi-
mas Kauno miesto
savivaldybėje
1918 – 1940 metais*

1918 – 1940 metų Kauno miesto savivaldybė tyrinėtojų dėmesį dažniausiai patraukia savo ekonomine, politine, kultūrine veikla. Yra aptarti atskirų savivaldybininkų nuopelnai Kaunui, konkretūs savivaldybės nuveikti darbai, jos santykis su centrine valdžia. Tačiau apie tarnautojų instituciją, kuri ir buvo atsakinga už miesto ūkinį progresą, beveik nieko nežinoma. Ne itin tarnautojais domėtasi ir tarpukariu. Kauno miesto statistikos biuras buvo įsteigtas tik 1934 metais, tad žinios apie savivaldybės tarnautojus iki tol nebuvo renkamos; statistiniai duomenys įvairiuose pranešimuose ar apskaitose fiksuoti tik padrikai. Tad ir šis darbas paruoštas, remiantis kone vien tik Kauno apskrities archyve rastais duomenimis. Labiausiai pasitarnavo (F.219) Kauno miesto savivaldybės fondas.

Savivaldybės tarnautojus galima priskirti valstybės tarnautojų kategorijai: savo teisėmis jie buvo prilyginti valstybinių įstaigų tarnautojams, o pensijų ir tarnybos įstatymų atžvilgiu savivaldybės tarnautojai laikyti vidaus reikalų ministerijos tarnautojais¹. Vis dėlto centrinės valdžios ir Kauno miesto savivaldybės tarnautojų veiklos sritys nebuvo visiškai tapačios, tad įdomu pasekti kaip buvo organizuojama tarnyba atskirame administraciniame vienetė – Kauno miesto savivaldybėje.

Administracinių įstaigų aparatas Kauno miesto savivaldybėje kito, tačiau išvengė didelių korekcijų. Savivaldybės gijas kontroliavo šios institucijos: miesto taryba, miesto valdyba (nuo 1931 m. jos funkcijos atiteko burmistrui) ir revizijos komisija (nuo 1934 m. ją pakeitė burmistrui pavaldi inspekcijos institucija). Jos nustatydavo savivaldybės žinioje esančių įstaigų, įmonių ir tarnautojų veiklos taisykles bei prižiūrėjo jų veiklą.

¹ Kauno miesto savivaldybės įstatymas // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 606. L.82.

Pirmaisiais Nepriklausomybės metais visas miesto ūkio darbas buvo sukcentruotas trijuose skyriuose: finansų; miesto ūkio ir mokyklų; socialinės apsaugos ir medicinos – sanitarijos. Ilgainiui skyrių skaičius augo ir nusistovėjo: bendrosios administracijos, finansų, švietimo, socialinės apsaugos, sveikatos, nekilnojamojo turto, statybos, įmonių direkcijos, ūkio, kanalizacijos – vandentiekio skyriai. Kiekvienam skyriui vadovavo *skyrių vedėjai*, atsakingi burmistruui. Jie organizuodavo skyriaus veikimo planą, rūpindavosi pareigų atlikimu, per tiesioginius padėjėjus kontroliuodavo tarnautojų darbą. Skyriai pagal veiklą buvo padalinti į tam tikras dalis. Skyriaus vedėjo nurodymu atitinkamos *dalies vedėjas* prižiūrėjo ir tvarkė tos dalies tarnautojų darbą. Taigi iš esmės visi tarnautojai buvo pavaldūs burmistruui. Tarnautojai turėjo atlikti administracinį darbą, t.y. prižiūrėti kitų veiklą; arba, kaip specialistai, atlikti konkrečius darbus. Pirmu atveju jie priklausė administraciniam, antruoju vykdomajam savivaldybės aparatui². Tiesa, ribą tarp jų nubrėžti sunku, nes darbuotojų funkcijos buvo susipynusios (pvz., gydytojai ne tik rūpinosi miesto sanitarinėmis taisyklėmis, bet ir patys gydė ambulatorijose; inžinieriai rūpinosi miesto statinių tvarka bei patys sudarinėjo darbo projektus).

Kauno miesto savivaldybei teko daug dirbuotis, kad iš nuskurdusio pokario miesto šis virstų politiniu, kultūriniu, ekonominiu šalies centru. Kanalizacijos bei elektrifikacijos įdiegimas, kelių tiesimas, naujų mokyklų steigimas bei begalės kitų užduočių reikalavo daug darbo ir kapitalo investicijų. Statistiniai duomenys turėtų liudyti savivaldybės darbų bei galimybių plėtimąsi. 1918 metais savivaldybei, norint pradėti savo veiklą, teko paimti 100 000 markių kreditą; tuo tarpu 1923 metais miesto biudžetą sudarė 3 211 000 litų, o ketvirto dešimtmečio pabaigoje jis viršijo 20 mln. litų³. Augant miesto ūkiui, plėtėsi ir savivaldybės darbų apimtis. Visiems šiems darbams atlikti reikėjo turėti aiškų veikimo planą bei gerai paruoštą aparatą. Tačiau veiklos pradžioje to itin trūko, tiek aukštesnieji, tiek žemesnieji pareigūnai patys organizavo bei vykdė jiems pavestus darbus. Tai ir buvo daugybės neaiškumų priežastis.

Ilgą laiką tarnybos reglamentas Kauno miesto savivaldybėje nebuvo parengtas iki galo, atvirkščiai, buvo matomi tik gana aptakūs jo kontūrai. Tai sąlygojo daugybę priežasčių: nebuvo tvirtos įstatyminės bazės, administracinės teisės nuostatos dar tik kūrėsi ruošiamų pavyzdžių pagrindu (kartu liko galioti ir carinės Rusijos laikais priimti Miesto nuostatai – „Городовое положение”), keitėsi centrinės valdžios požiūris į savivaldą. Tik nuo ketvirtojo dešimtmečio pradžios imta konstruktyviai domėtis savivaldybės darbo tvarka, personalo sąsata. 1934 m. rugsėjo 11 d. įsaku burmistras apibendrino Kauno miesto savivaldybės tarnauto-

² Kauno miesto savivaldybės darbuotojų sąstatas // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 253. L. 84.

³ Kauno miesto savivaldybės organizacija ir funkcijos // KAA. F. 219. Ap. 2 B. 7. L. 370.

jų teises ir pareigas⁴. Tais pat metais susirūpinta kaupti nuoseklius statistinius duomenis, kurie leido koreguoti darbų nenuoseklumus⁵.

Į savivaldybės tarnybą tarnautojai buvo priimami nevienodais statusais. Tarnautojų daugumą sudarė etatiniai tarnautojai, samdyti nuolatiniam darbui bei neribotam laikui. Greta etatinių tarnautojų savivaldybėje dirbo ir neetatiniai: laisvai samdomieji, padieniai darbuotojai, praktikantai. Neetatiniai tarnautojai samdyti ribotam laikui ir tik konkrečiam darbui atlikti. Laisvai samdomus bei padenius tarnautojus buvo numatyta samdyti tik 3 – 4 mėn. sezoniniams ar „pripuolamiems“ darbams atlikti⁶. Tačiau tokie tarnautojai skyriuose tarnaudavo ir po kelis metus; pamažu jie užimdavo nuolatinės etatinės vietas. Ilgainiui sezoninių laisvai samdomų tarnautojų liko tik socialinės apsaugos skyriuje; kituose skyriuose sudarant biudžetą atlyginimas jiems buvo numatomas visiems metams. Net dalis padienių tarnautojų dirbdavo po kelis metus. Nuo nuolatinių tarnautojų jie skirdavosi tik tuo, kad gaudavo padienį atlyginimą, mokamą iš įvairių sąmatų bei kreditų⁷. Palaiapsniui neetatiniai tarnautojai pažindavo darbo tvarką bei lengviau įsiliedavo į tarnybą nei pašaliniai asmenys.

Aptariant pretendentų prašymus priimti į tarnybą, juos galima skirstyti į dvi sąlygines kategorijas. Sunkiausiai besiverčiantys gyventojai į tarnybą savivaldybėje žiūrėjo kaip į minimalias pastovias pajamas užtikrinantį šaltinį. Burmistro buvo prašoma bet kokio darbo, bet kokioje srityje. Kita vertus, asmenys, įgiję išsilavinimą, pateikdavo prašymus konkrečiai, jų specializaciją atitinkančiai vietai užimti. Negausioje istoriografijoje nusistovėjusi nuostata, jog ministerijos persiviliodavo kadrus iš savivaldybių. Tačiau vyko ir atvirkštinis procesas: naikinant kai kurias ministerijas ar atskirus jų etatus, valstybės tarnautojai papildė savivaldybių institucijas. Kandidatų į tarnybas gyvenimo aprašymuose pateikti duomenys liudija asmenų darbo patirtį įvairiose ministerijose, valstybinėse ar privačiose įmonėse⁸.

Samdant tarnautojus, kandidatus pristatydavo skyrių vedėjai, o burmistras paskyrimą tvirtindavo. Tarnautojų amžius nebuvo ribojamas ir tik 1930 m. rugsėjo 30 dieną Kauno miesto Valdyba priėmė nutarimą į etatinės vietas priimti tik jaunesnius nei 45-rių metų asmenis⁹.

Pirmaisiais valstybingumo metais norint gauti tarnybą neretai pakakdavo žymaus asmens rekomendacijos. Tačiau rekomendacijų gauti nebuvo sunku ir

⁴Tarnautojų, skyrių ir dalių vedėjų teisės ir pareigos // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 928. L. 26.

⁵Nebuvus detalios darbų sistemos, apskaitos, nežinota, ar savivaldybės įmonės (durpynas, mechanikos dirbtuvės, sodininkystė, keltuvai, gurguolė, kanalizacija ir vandentiekis, betono dirbtuvės, užmieščio autobuso stotis) veikė pelningai, nes jas tikrinusios komisijos teikdavo prieštarigus rodiklius.

⁶1934 03 12 d. Kauno miesto burmistro įsakymas Nr. 80 // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 928. L. 11.

⁷1934 04 28 d. Kauno miesto sekretoriaus raštas burmistru // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 955. L. 3.

⁸1934 metais Kauno burmistras A. Merkys norėdamas susipažinti su miesto savivaldybės sąstatu išdalino tarnautojams anketas. Į burmistro užduotus klausimus atsakė 536 asmenys, iš jų 311 prieš pradėdant darbą savivaldybėje buvo tarnavę centrinės valdžios ar savivaldybių įstaigose. 1934 m. Miesto savivaldybės tarnautojų statistika // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 958. L. 80.

⁹1930 IX 30 d. Kauno miesto valdybos nutarimas Nr. 1553. // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 720. L. 31.

greit jos prarado savo vertę. Skiriant tarnybon, pirmenybė buvo teikiama turintiems aukštesnį išsilavinimą. Atsižvelgta ir į grynai praktinius sugebėjimus: mokėjimą dirbti spausdinimo mašinėle, vesti sąskaitybą. Be to, manyta, kad asmuo, įgijęs aukštesnį išsilavinimą, sugebės ne tik greičiau bei geriau atlikti darbus, bet ir sąžiningiau atliks savo pareigas. Teigta, jog tarnautojas, neturintis tinkamo išsilavinimo, jausdamas tarnybos laikinumą, stengsis tarnybos sąskaita pasirūpinti ateitimi¹⁰. Skiriant asmenis į atsakingus postus buvo formuluojami konkretūs uždaviniai. 1931 m. gegužės 5 dieną inžinieriui N. Dobkevičiui pavedus eiti įmonių skyriaus vedėjo pareigas, burmistras įpareigojo reorganizuoti savivaldybės žinioje esančias įmones, kad jos taptų pelningos ir naudingos gyventojams¹¹. Aukštesnėms kategorijoms užimti tarnautojų paprastai ieškota tarp pačios savivaldybės darbuotojų.

Esant keliems pretendentams, galėjo būti rengiami ir specialūs egzaminai, atestacijos¹². Ketvirtoje dešimtmečio pradžioje nusistovėjo konkretūs reikalavimai kandidatams, siekiantiems gauti Kauno miesto savivaldybėje tarnybą¹³:

1. Prieš paskiriant tarnybon, sveikatos komisija turėjo pripažinti tarnautoją sveiku.

2. Tarnautojas turėjo įrodyti mokąs lietuvių kalbą, kiek to reikalavo 4 klasių gimnazijos kursas.

3. Reikalauta savivaldybės įstatymų žinojimo bei darbinės patirties siekiamai tarnybai atlikti.

4. Tarnybos prašymas turėjo būti rašomas Kauno miesto burmistro vardu ir pateiktas kartu su ranka rašytu gyvenimo aprašymu (*curriculum vitae*).

Be šių reikalavimų išpildymo prašymai nebuvo svarstomi.

Vien tik formaliais dalykais nebuvo pasitikima. Ranka rašytas gyvenimo aprašymas turėjo teikti papildomos informacijos apie asmens sugebėjimus. Neoficialiai stebėta, ar tarnautojas sąžiningas, ar nepiktnaudžiauja alkoholiu. Prieš skiriant asmenis į atsakingas finansines tarnybas, skyrių vedėjams buvo pavesta ištirti kandidatų „būdą, materialinę padėtį ir valios stiprumą“¹⁴. Paprastai į etatinę tarnybą priimti buvo neskubama. Bandomasis laikotarpis trukdavo iki vienerių metų, nors ir po dviejų mėnesių buvo sprendžiama apie asmens tinkamumą tarnybai.

Dėl tarnybos buvo galima kalbėtis ir tiesiogiai su burmistru. Tačiau vietų skaičius savivaldybėje buvo ribotas, gauti tarnybą buvo sunku. 1931 metais savivaldybė gavo 367, 1932 metais – 844, 1933 metais virš 1000 prašymų¹⁵. Kadan-

¹⁰ Valstybės tarnautojai ir jų atlyginimas // KAA. F. 219. Ap. 2 B. 7. L. 12-13.

¹¹ 1931 V 05 d. Kauno miesto burmistro įsakymas Nr. 2 // KAA. F. 61. Ap. 1. B. 224. L. 8.

¹² Kauno miesto savivaldybės darbuotojų sąstatai // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 253. L. 84.

¹³ 1931 XII 12 L.E. Kauno miesto burmistro raštas // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 797. L. 10.

¹⁴ 1938 II 12 Kauno miesto burmistro įsakymas skyrių ir dalių vedėjams // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 928. L. 132.

¹⁵ 1934 sausio 15 d. Kauno miesto savivaldybės spaudai pateikta informacija // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 958. L. 17.

gi visų prašymų patenkinti buvo neįmanoma, 1934 metais jų buvo susikaukę jau virš 3 000. Tad nors savivaldybėje laisvų tarnybų nebuvo, norintieji registruoti kaip kandidatai ¹⁶.

Plečiantis miestui bei didėjant darbų apimtims, nepaliaujamai augo ir tarnautojų skaičius. 1919 m. savivaldybėje darbavosi 79 tarnautojai, o ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje tarnautojų skaičius pasiekė 1000 ¹⁷. Tarnautojų skaičiaus augimo tendencijas iliustruoja statistiniai duomenys ¹⁸:

Metai	1919	1924	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940
Tarnautojų skaičius	79		580	615	634	663	754	830	942	1011	1026
Etatiniai tarnautojai		242	383	414	455	482	593	587	562	961	975

Savivaldybės tarnautojų etatus nustatydavo miesto taryba, tačiau nuo 1924 metų juos dar turėjo patvirtinti Savivaldybių departamentas, vėliau - Vidaus reikalų ministras. Etatai kasmet buvo koreguojami, numatant naujus bei atsisakant senųjų. Dažniausiai tarnautojų perteklius buvo fiksuotas finansų ir statybos skyriuose. Etatų komisijos siūlydavo sumažinti tarnautojų skaičių net 20-25%, maksimaliai išnaudojant tarnautojų darbo potencialą bei šalinant disciplinos trūkumus ¹⁹. Vienkartinės etatų mažinimo akcijos (pvz., 1927 metais tarnybos savivaldybėje neteko 58 pareigūnai ²⁰) siekiamų rezultatų neatnešė. Tarnautojų skaičiaus augimo sustabdyti nepavyko.

Tarnautojai dirbdavo 6 dienas per savaitę, tačiau mėnesinį atlyginimą užtikrino nevienodo ilgumo darbo diena. Protinį darbą atliekantiems tarnautojams

¹⁶ 1934 birželio 15 d. Kauno miesto savivaldybės spaudai pateikta informacija // KAA F. 219. Ap. 1. B. 958. L. 114.

¹⁷ Kauno miesto savivaldybės organizacija ir funkcijos // KAA. F. 219. Ap. 2. B. 7. L. 372.

¹⁸ Duomenys surinkti iš KAA. F. 219. Ap. 1. B. 7. L. 38; ten pat. B.1036. L. 22; ten pat. Ap. 2. B. 7. L. 372; Kauno miesto 1939 metų biudžetas. Kaunas, 1939. P. 222; Kauno miesto 1940 metų biudžetas. Kaunas, 1940. P. 208. Tačiau galime aptikti ir statistinių netikslumų: Savivaldybė. 1934 m. Nr. 6. P. 21 nurodoma, kad 1934 metais Kauno miesto savivaldybėje tarnavo 561 asmenys; arba KAA. F. 219. Ap. 1. B. 1121. L. 42. nurodoma, kad 1935 m. savivaldybėje darbavosi 575 tarnautojai (iš jų 528 etatiniai), 1938 metais – 874 tarnautojai (iš jų 604 etatiniai). Kasmet biudžeto sąmatoje buvo numatomas tam tikras etatų skaičius. Nepaisant Savivaldybių departamento draudimo Kauno miesto savivaldybės tarnautojų skaičius per metus nuolat kito. Matyt, taip būtų galima paaiškinti dokumentuose pateikiamus skirtingus statistinius duomenis.

¹⁹ „Kai kurie tarnautojai pavėluoja atvykti prie darbo, o atvykę ne tuoj imasi darbo: tai dėstinėja popierius, tai šnekasi, apsakinėja apie vakarykščios dienos atsitikimus ir taip veik nieko nedirbdami praleidžia laiką iki 11 valandos, kuomet vėl geria arbatą. Sužinoję, kas dedasi savo skyriuje, neretai eina pasišnekėti į kitą skyrių ir ten irgi šnekučiuoja visai netarnybiniais reikalais. Yra ir tokių tarnautojų, kurie mėgsta, kad darbo valandomis pas juos iš miesto atvyktų pažįstami“ ... „Yra net vyresnių ir viršininkų, kurie darbo valandomis atlieka savo asmeniškų reikalus, apleisdami tarnybą kelioms valandoms“: 1928 X 25 d. Kauno miesto burmistro raštas skyrių ir dalių vedėjams // KAA. F. 61. Ap. 1. B. 131. L. 31.

²⁰ Atleidžiamų tarnautojų sąrašas // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 525 L.83-84.

buvo numatyta 6 valandų darbo diena, tuo tarpu fizinį darbą dirbantiems tarnautojams tekdavo dirbti po 8 valandas. Tarnautojams, kurių darbo diena neišsitemko šiuose rėmuose, buvo nustatytas valandinis atlygis. Dirbantieji mažiau nustatytų valandų gavo proporcingai mažesnę atlyginimą. Dirbantiems virš nustatytų valandų buvo numatytas pusantro karto didesnis valandinis atlyginimas, tačiau jis neviršijo 5 litų.

Tenka pažymėti, kad įstaigų darbo valandos keistos pagal metų laikus. Galima stebėti sąlyginio „vasaros“ bei „žiemos“ laiko įvedimą įstaigose. Nuo gegužės 15 dienos iki spalio 1 dienos darbas trukdavo nuo 8 iki 14 valandos; nuo spalio 1 iki gegužės 15 veikla prasidėdavo valanda vėliau: nuo 9 iki 15 valandos²¹. Prieš šventes dirbta pusvalandžiu ar valanda trumpiau. Nuo 1939 metų bandyta koreguoti: darbas viena valanda buvo pratęstas, tad įstaigos atsidarydavo valanda anksčiau. 1940 metais žiemos darbas buvo pusvalandžiu sutrumpintas, o darbo laiko kaita numatyta ne gegužės 15 d., bet balandžio 1 d. Viršininkui įsakius, tekdavo dirbti ir popietinėmis valandomis. Popietinės darbo valandos buvo organizuojamos nuo 17 iki 19 valandos. Nenumačius pertraukų, skyrių vedėjams darbo metu tekdavo toleruoti pasisėdėjimus prie arbatos ar užkandėlių.

Iš tarnautojų, užimančių Kauno miesto savivaldybėje etatines pareigybes, reikalauta tarnybai pašvęsti visas savo jėgas bei išsižadėti kitų uždarbių. Vengiant korupcijos, darbas miesto savivaldybėje bei tuo pačiu privačiame ar valstybiniame sektoriuje nebuvo toleruojamas ir įvardijamas kaip tarnybinis prasižengimas. Miesto valdyba tik pavieniais atvejais leisdavo tarnautojams dirbti įvairiose įmonėse, įstaigose ar verstis privačiai²². Toks pareigų sudvejinimas kėlė įtarimų, todėl nuolat buvo domėtasi tarnautojais, kurie tarnavo valdžios įstaigose ir privačiose įmonėse. 1934 metais vos 20 asmenų, be savivaldybės tarnybos, turėjo papildomą darbą²³.

Tarnautojas savo tiesioginį viršininką galėjo skųsti aukštesniam pareigūnui²⁴. Tačiau visi tarnautojai visiškai priklausė nuo aukštesniųjų pareigūnų bei negalėjo būti užtikrinti dėl savo tarnybos stabilumo. 1934 metų spaudoje pasirodė pranešimai, kad tarnautojai, galintys gyventi be tarnybos, bus atleisti²⁵. O jau 1936 m. balandžio 15 dienos nutarimu Kauno miesto taryba nusprendė atleisti tarnautojus, kurių sutuoktinio visuminis atlyginimas siekė 600 Lt – dviejų asmenų šeimai; 650 Lt – trijų; 700 Lt – keturių asmenų nepaisant, ar jie tarnautų valdžios,

²¹ 1939 V 12 d. Kauno miesto burmistro įsakymas Nr. 228 // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 928. L. 143, 206; 1923 V 08 Kauno miesto valdybos raštas savivaldybės sekretoriui // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 234 L. 1.

²² 1927 I 18 d. Kauno miesto savivaldybės burmistro raštas visiems skyrių ir dalių vedėjams // KAA. F. 61. Ap. 1 B. 102. L.4.

²³ 1934 m. Miesto savivaldybės tarnautojų statistika // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 958. L.80.; 1934 VI 28 d. VRM raštas Kauno miesto burmistruui // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 905. L. 44; 1936 I 29 d. Kauno miesto burmistro įsakas Nr. 22 // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 928. L. 82.

²⁴ Tarnautojų, skyrių ir dalių vedėjų teisės ir pareigos // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 928. L. 26. P. 2.

²⁵ „Atleis 40 tarnautojų“ // Rytmetinės naujos žinios 1934 I 14 d.

savivaldybės įstaigoje, ar privačioje įmonėje²⁶. Atleidimo iš tarnybos priežastys skambėjo pasikartojančiomis formuluotėmis: „Dėl etatų mažinimo“, „Dėl darbingumo netekimo“, „Dėl senyvo amžiaus“. Įstatymas, numatęs tarnautojui apie jo atleidimą iš pareigų pranešti prieš dvi savaites, pasirodė tik 1938 metais²⁷.

Tautiškumo problema taipogi sąlygojo tarnybos stabilumą mieste. Dar 1923 m. Kauno informacijos biuras skelbė, kad tik keli miesto savivaldybės tarnautojai, tvirtai nepramokę lietuvių kalbos, „iš senos tradicijos dar vis griebiasi lenkų arba rusų kalbos“²⁸. Tačiau vėlesni įvykiai leidžia abejoti lietuvių kalbos įsigalėjimu savivaldybės įstaigose. 1925 metais miesto savivaldybė suruošė lietuvių kalbos kursus, kad tarnautojai tinkamai išmoktų kalbą tiek žodžiu, tiek raštu. Vis dėlto tarnautojai nebuvo egzaminuojami, nes įstatyminė bazė nenumatė nemokančių lietuvių kalbos asmenų šalinimo iš tarnybos. Šios problemos mastus atskleidė 1927 metų gruodžio 9 d. Savivaldybių departamento surengtas valstybinės kalbos mokėjimo patikrinimas. Išvados skelbė: „Dauguma Kauno miesto savivaldybės tarnautojų nemoka pakankamai valstybinės kalbos ir kvotimų neišlaikė“²⁹. Kai kurie valstybinės kalbos apskritai nemokėjo. 25 tarnautojus buvo siūlyta atleisti, kiti neišlaikiusieji buvo įpareigoti egzaminus perlaikyti. Nuo 1928 metų priimant į savivaldybės tarnybą naujus tarnautojus jau reikalauta, kad jie mokėtų žodžiu bei raštu lietuvių kalbą, ne mažiau kaip buvo nustatyta 4 klasių gimnazijos kurso programoje³⁰. To paties reikalauta ir iš jau tarnaujančių asmenų. Neturint statistinių duomenų, galima tik numanyti, jog trečiajame dešimtmetyje bent pusė tarnautojų buvo ne lietuvių tautybės. Tačiau vėlesni kalbos mokėjimo reikalavimai bei protautiška valstybės politika kardinaliai pakeitė savivaldybės tarnautojų tautinę sudėtį. 1934m. lietuviai sudarė 91,5%, o 1938 m. jau 95% visų tarnautojų. Toks savivaldybės aparato „sutautinimas“, matyt, nesumenkino jo pajėgų. 1938 metų duomenimis, be lietuvių kalbos, rusiškai „susikalbėjo“ – 789, lenkiškai – 580, vokiškai – 261, latviškai – 88, žydiškai – 52, prancūziškai – 34, angliškai – 25 tarnautojai³¹.

Nuolatinių ginčų metu tarp Kauno miesto savivaldybės ir Savivaldybių departamento atsiskleidė tarnautojų socialinio aprūpinimo būtinybė: „Geras tarnautojų sąstatas yra pirmą sąlyga gero įstaigos veikimo, o geras sąstatas reikalauja gero atlyginimo, kad nereikėtų tarnautojui dėl savo pragyvenimo žiūrėti įstaigos

²⁶ 1936 VI 27 d. Kauno miesto savivaldybės sekretoriaus raštas skyrių ir dalių vedėjams // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 1036 L. 1.

²⁷ 1938 III 02 d. Kauno miesto savivaldybės sekretoriaus raštas skyrių ir dalių vedėjams // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 988. L. 89.

²⁸ 1923 VIII 3 d. Kauno informacijos raštas Nr. 200 // KAA. F. 100. Ap. 1. B. 80. L. 85.

²⁹ 1928 I 03 d. VRM raštas Kauno miesto valdybai // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 536 L. 27.

³⁰ 1928 I 24 d. Kauno miesto tarnybos nutarimas Nr. 400 // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 192. L. 3. Plačiau apie kalbines problemas Kauno miesto savivaldybėje žiūrėti: Janauskas P. Lietuviškas lūžis // Darbai ir dienos. 2003 m. Nr. 34.

³¹ 1938 IV 1 d. Kauno miesto savivaldybės tarnautojų statistika // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 1098. L. 4.

anapus. Sąžiningas tarnautojas turi turėti įsitikinimą ir būti ramus dėl savo šeimos likimo, ir tik tada jis gali savo jėgas pilnai atiduoti tarnystei”³².

Kauno savivaldybės tarnautojams buvo garantuojamas atlyginimas, medicinos pagalba, atostogos, pensija bei kompensacijos. Iki 1920 metų atlyginimas kiekvienam tarnautojui buvo nustatomas individualiai, ir tik nuo 1920 metų buvo bandoma tarnautojus grupuoti kategorijomis. Savivaldybės tarnautojų atlyginimo projektai buvo ruošiami pagal carinės Rusijos pavyzdžius, rublių prilyginus 5 litams³³. Kad privatus sektorius nepersiviliotų kompetentingų kadru, aukštesniosioms kategorijoms atlyginimas buvo pakeltas didesniu nuošimčiu. 1923 m. tarnautojai pagal gaunamą pagrindinį mėnesinį atlyginimą buvo suskirstyti į penkiolika kategorijų. Žemiausias pirmosios kategorijos etatas numatė 125 Lt atlyginimą. Aukščiausias, penkioliktas – 660 Lt atlyginimą. Ši kategorijų lentelė iš esmės turėjo mažiau kategorijų. XII-oji kategorija buvo numatyta skyrių vedėjams, o aukštesniosios – valdybos nariams: XIII - valdybos sekretoriui bei vyr. buhalteriiui; XIV – valdybos nariams, XV – burmistraiui³⁴. Pirminė kategorijų lentelė, matyt, tebuvo atlyginimo gradacija. 1924 metais kategorijų skaičius sumažėjo iki XIV-os. 1924 m. vasario mėnesį patvirtinti etatai skyriaus vedėjams numatė XI kategoriją, aukštesniosios kategorijos buvo skirtos valdybos nariams³⁵. 1927 metais Savivaldybių departamentas pateikė algų sumažinimo projektą³⁶. Matyt, juo remiantis, 1927 m. savivaldybės tarnautojų atlyginimų sąskaita buvo sutaupti beveik 147 tūkst. litų³⁷. Tokių akcijų neatsisakyta ir vėliau. 1933 metais spauda kalbėjo apie naują taupymo vajų, biudžeto komisija dar kartą apkarpė buvusius atlyginimus³⁸. Vis dėlto labiausiai išbalansuota pasirodė 1936 m. kategorijų lentelė, išplėsta iki dvidešimt vienos kategorijos. Atlyginimai buvo numatyti nuo 100 iki 1 000 Lt³⁹.

Kategorijos	1923 01 15	1924 02 18	1924 09 01	1936 05 01
I	125	135	150	1 000
II	150	165	180	800
III	175	190	210	700
IV	187,50	205	225	600
V	218,75	245	275	500

³² 1926 m. Kauno miesto burmistro raštas VRM Savivaldybių departamentui Nr. 3314 // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 125. L. 103.

³³ 1924 II 17 d. Kauno miesto tarybos posėdžio stenogramos // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 326. L. 7.

³⁴ 1923 II 15 d. Kauno miesto tarybos nutarimas // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 2. L. 26 -27.

³⁵ 1923 II 15 d. Kauno miesto tarybos nutarimas // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 2. L. 30 – 31.

³⁶ Savivaldybių departamento Kauno miesto savivaldybės etatų algų sumažinimo projektas // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 525. L. 49.

³⁷ 1927 metų išlaidų sąmatų santrauka // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 525 L. 72

³⁸ Pvz.: Sekretoriui atlyginimas buvo sumažintas nuo 900 iki 800 Lt; telefonistui nuo 300 iki 250 Lt; sargams po 20-30 Lt: „Didžiausių santaupų norima padaryti tarnautojų sąskaiton!“ // Lietuvos žinios. 1933 XI 29 d.

³⁹ 1923 I 15 d. Kauno miesto tarybos nutarimas // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 2. L. 26 – 28, 33.

VI	250	290	320	450
VII	281,25	320	350	400
VIII	315,50	350	400	350
IX	343,75	400	450	300
X	375	450	500	280
XI	385	600	700	260
XII	440	650	800	240
XIII	495	1000	1125	220
XIV	550	1200	1500	200
XV	660			180
XVI				170
XVII				160
XVIII				150
XIX				140
XX				130
XXI				100

Tarnautojų vidutinis atlyginimas siekė 300 litų. Tiesa, turimi tik vėlyvi statistiniai duomenys⁴⁰:

	iki 150 Lt	151-200	201-300	301-450	451-600	601-700	701-800	801-1000
1938 m.	229	227	348	67	60	9	2	6
1940 m.	169	156	476	107	45	9	3	6

Minimalus atlyginimas vargu ar galėjo patenkinti tarnautojų interesus. Tačiau dėl gausaus bedarbių skaičiaus kandidatų į žemesniąsias kategorijas nestigo ir už nedidelį atlyginimą. Praktikantas galėjo gauti ir mažesnę atlyginimą; 1937 metais Finansų skyriuje praktikantui tekdavo dirbti už 90 litų per mėnesį⁴¹. Kauno miesto savivaldybės profesinė sąjunga agitavo miesto valdybą padidinti septynioms žemiausioms kategorijoms atlyginimą, minimumą skaičiuojant nuo 200 litų mėnesiui, tačiau šie prašymai liko be atsako⁴².

Valstybingumo pradžioje savivaldybė aktyviai rūpinosi pagerinti savo tarnautojų gyvenimą būtiniaisiais reikmenimis. Paprastai skyrių vedėjai stengdavosi savo tarnautojams išgauti kuo daugiau lėšų. Neretai į aukštesnę kategoriją tarnautojai buvo perkeliama ne už uolumą darbe, bet ir „atsižūrint į šeimynos padėtį“⁴³. Vis dėlto kilimas kategorijos laipteliais buvo gana retas reiškinys. Be to, savivaldybei dėl kiekvieno etato bei jam skiriamo atlyginimo teko grumtis su Savivaldybių departamentu, besirūpinusiu kone vien tik taupumu. Taupymai buvo vykdomi beveik visų žemesniųjų tarnautojų atlyginimų sąskaita. Baiminantis prarasti specialistus, aukštųjų kategorijų atlyginimai nenukentėdavo.

⁴⁰ Kauno miesto savivaldybės tarnautojų statistika (1938 IV 01 d.) // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 1098. L. 1; Kauno miesto 1940 metų biudžetas. Kaunas, 1940. P. 208.

⁴¹ 1937 III 24 d. Kauno miesto burmistro įsakymas Nr. 101 // KAA. F. 219. Ap. 1 B. 1068. L.218.

⁴² 1926 X 04 d. Lietuvos savivaldybių tarnautojų profesinės sąjungos raštas Kauno valdybai // KAA F. 219. Ap. 1 B. 376. L. 461, 530.

⁴³ 1923 IX 4 d. Kauno miesto valdybos nutarimas Nr. 1159 // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 202. L. 108.

Tarnautojų paskirstymas, atlyginimas, pareigų pavadinimai kėlė ginčus, apie juos buvo nuolat diskutuojama. Netobulumų buvo nemažai: nebuvo galutinai suvienodinti pareigų pavadinimai, net ir už vienodas pareigas buvo mokamas skirtingas atlyginimas. Pvz., už sąskaitininko darbą buvo mokama nuo 150 iki 350 litų⁴⁴. Neretai atlyginimo dydis buvo nustatomas atsižvelgiant į asmens darbštumą, išsilavinimą, sugebėjimus. Už stropumą buvo skiriami pagyrimai ar premijos. Taigi, atlyginimas priklausė ne vien nuo tarnautojo užimamos kategorijos. Be pagrindinės algos, buvo mokami ir įvairūs priedai.

- Po trijų metų tarnybos toje pačioje kategorijoje buvo mokamas 10 % pagrindinės algos priedas, vadinamas *trimečiu priedu*. Buvo numatyti šeši tarnybos laipsniai, tačiau 1932 – 1938 metais šių priedų mokėjimas buvo sustabdytas.

- *Šeimos priedas* buvo mokamas už žmoną bei vaikus. Priedas už žmoną numatė 20 Lt, o už vaiką 10 Lt. išmokas. 1926 metais Savivaldybių departamentas žmonių priedo sąmatos nepatvirtino, todėl jau nuo 1927 metų *vaikų priedas* pakilo iki 20 litų. Tiesa, sunkiai sekėsi nustatyti „vaiko“ terminą, mat priedo mokėjimas buvo sustabdomas jam susituokus arba turint 14, 17, 18 metų. Mokėjimo terminas galėjo būti pratęstas iki 21 metų, jei jaunuolis „ėjo mokslus“. Nuo 1936 metų vaikų priedai mokėti tik tada, jei šeimos pajamos buvo mažesnės nei 500 Lt⁴⁵.

- *Butpinigių priedas* pagal šeimyninę padėtį bei vaikų skaičių svyravo nuo 5 iki 15 % pagrindinio atlyginimo.

- *Švenčių priedai* mokėti prieš Velykas ir Kalėdas. Jie sudarydavo 25 – 50 % mėnesinio atlyginimo pagrindinės sumos. Šie priedai taikyti iki 1931 metų.

- *Rūbpinigių priedą* gaudavo tarnautojai, dėvintys uniformas. Uniforma (ar uniforminės kepurės) buvo skirta tik daliai savivaldybės tarnautojų, jas dėvėjo viešųjų tarnybų pareigūnai: policininkai, ugniagesiai, vairuotojai, konduktorai, kontrolieriai, prekyviečių pinigų rinkėjai⁴⁶. Tai nebuvo didelės sumos, mėnesiui buvo skiriama 10 - 20 litų (išmokos metams sudarydavo nuo 120 iki 265 litų). Iš aukštesniųjų pareigų tarnautojų reikalauta siūdintis rūbus iš geresnių medžiagų.

- *Asmens priedai* mokėti už didesnę darbo krūvį, už pareigas, reikalavusias didesnės atsakomybės, aukštesnės kvalifikacijos. Asmens priedai mokėti ir už buvusio atlyginimo skirtumą. 1939m. kovą jie buvo sumažinti 25%.

- Kai kurie tarnautojai nemokamai naudojami butu, kuru, šviesa ir pan. Paprastai šios privilegijos buvo skiriamos tarnautojams, užimantiems pačias žemiausias arba aukščiausias kategorijas.

- Kauno miesto savivaldybei klimpstant į skolas buvo skatinamas taupumas. Pvz., 1934 m. birželio 7 d. miesto taryba nutarė savivaldybės tarnautojams

⁴⁴ L.e. Įmonių skyriaus vedėjo raštas Kauno miesto savivaldybės sekretoriatui // KAA. F. 61. Ap. 1. B. 466. L. 21.

⁴⁵ VRM raštas Kauno miesto tarybai // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 1068. L. 83.

⁴⁶ 1939 III 02 d. Kauno miesto tarybos nutarimas Nr. 2387 // KAA. F. 219. Ap. 1 B. 718. L. 28, 68.

mokėti 10 % premijas nuo sutaupyto spausdinimui ir raštinės reikmėms skirtų lėšų⁴⁷.

Priedų dydis priklausė ir nuo šeimyninės padėties: viengungiams teko tenkintis kur kas kuklesniais priedais nei tarnautojams, sukūrusiems šeimas. Priedai teikti tik etatiniams tarnautojams, neetatiniams tarnautojams buvo numatyti vien trimečiai priedai. Vis dėlto nebuvo aiškių taisyklių, kurios būtų nusakiusios priedų mokėjimo priežastis ir jų dydį. Asmens priedai, priedai už butą, kurą, šviesą, už viršnorminį darbą mokėti tik kai kuriuose skyriuose. Savivaldybė vengė tarnautojams suteikti mokesčių privilegijų „nenorėdama duoti kitiems įtarimo, kad Miesto savivaldybė pati atsisako nuo tų prievolių, kurios uždedamos ant piliečių“⁴⁸.

Vietos savivaldybių įstatymas apie tarnautojų gydymą ar pašalpas nekalbėjo. Tuo tarpu Kauno miesto savivaldybės tarnautojams bei jų šeimos nariams imta teikti medicinos pagalba savivaldybės sąskaita jau nuo 1921 metų lapkričio 22 d. Tai buvo didelė našta savivaldybei. 1934 metais Kauno miesto savivaldybė turėjo 431 etatinius ir 205 laisvai samdomus tarnautojus. Sudėjus ir 902 tarnautojų šeimos narius, savivaldybei teko rūpintis 1538 asmenimis⁴⁹. Tarnautojui susirgus, atlyginimo išmokėjimas buvo nesustabdomas dar šešis mėnesius. Analogiškai tarnautojai galėjo tapti Ligonių kasų nariais. Tuomet savivaldybei už asmenį kasmet tekdavo įmokėti apie pusę 130 litų renkamo mokesčio⁵⁰.

Kauno miesto savivaldybės tarnautojai jau nuo 1924 metų dalyvavo savivaldybės įsteigtame pensijų ir pašalpų fonde. 1924 m. balandžio 14 dieną priimti pensijų ir pašalpų fondo įstatai turėjo nemažai spragų. Savivaldybei įsipareigojus teikti įnašus į pensinius fondus, didesnius nei pačio tarnautojo įmokos, jie savivaldybei buvo itin nuostolingi. Labiausiai šiuos įstatus žlugdė tai, kad miesto tarybos tarnautojai netruko pasinaudoti teikiamais pinigais. Pvz., A.Šatinskio mėnesinę pensiją sudarė 504 Lt. Iki 1931 metų jis jau buvo gavęs 41 111 Lt, nors į fondus buvo įmokėjęs vos 4 535 Lt. Tokie pensijų ir kompensacijų įmokų ir išmokų skirtumai nebuvo vienetiniai⁵¹. Netrūko ir klaidų, pensijos pradėtos mokėti neištarnavus numatyto termino. Tad senąjį 1924 metų pensijų ir pašalpų statutą dėl per didelių finansinių įsipareigojimų 1931 metais teko atšaukti. Naujuosius Kauno miesto savivaldybės tarnautojų pensijų ir pašalpų įstatus Vidaus Reikalų ministras patvirtino tik 1935 m. Naujajam fondui sudaryti iš tarnautojo pagrindinės algos būdavo išskaičiuojama po 6 %, dar 4 % numatytos sumos įnešdavo savivaldybė. Pensija buvo skiriama 45 metų asmeniui, jei šis buvo ištarn-

⁴⁷ 1934 VI 07 d. Kauno miesto tarybos nutarimas Nr. 777 // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 192. L. 14.

⁴⁸ 1924 XII 09 d. Kauno miesto valdybos nutarimas Nr. 2379 // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 360. L. 36.

⁴⁹ K.M.S. Tarnautojų sveikatai saugoti statutui paaiškinimas // KAA. F. 219. Ap. 2. B. 7. L. 288.

⁵⁰ K.M.S. Tarnautojų sveikatai saugoti statutui paaiškinimas // KAA. F. 219. Ap. 2. B. 7. L. 288.

⁵¹ J.Racevičius įmokėjo 3.550 Lt, gavo 20.000 Lt; jam mokėta 450 Lt pensija. P.Marcinkus įmokėjo 3.832 Lt, o gavo 28.132 Lt, jo pensija – 385 Lt. : 1931 VII 16 d. Kauno miesto tarybos posėdžio protokolas Nr. 11 // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 750. L. 167.

navęs ne mažiau 15-ios metų. Todėl dauguma tarnautojų buvo pakankamai jauno amžiaus. Tai turėtų liudyti ir 1938 metų duomenys⁵²:

iki 20 metų	21-25m.	26-30m.	31-35m.	36-40m.	41-45m.	46-50m.	51-55m.	56-60m.	61-65m.	66m. ir daugiau
22	70	195	220	179	112	83	31	23	10	7

Etatiniai tarnautojai, ištarnavę ne mažiau vienerius metus, gaudavo mėnesio laikotarpio atostogas. Tačiau jei tarnautojo užimamai vietai jo atostogų metu tekdavo samdyti kitą asmenį, atostogos trukdavo dvi savaites. Analogiškai dvi savaites atostogų gaudavo ir neetatiniai tarnautojai⁵³. Atostogos paprastai buvo skiriamos vasaros laiku: nuo gegužės iki spalio.

Teiktos tarnautojams ir kitos lengvatos. Išperkant miesto savivaldybės žemę buvo taikomos 30% nuolaidos. Tarnautojai galėjo nemokamai lankytis savivaldybės įrengtose maudyklėse, pliažuose. Vasaros atostogoms Palangoje ir Birštone tarnautojų laukė savivaldybės išnuomoti vasarnamiai.

Nors tarnautojų socialinė apsauga turėjo gana konkrečias nuostatas, jų pareigos buvo apibūdintos tik aptakiais teiginiais. Tačiau akivaizdu, jog tarnautojams buvo bandoma įdiegti asmeninę atsakomybę. Tarnybą bandyta kuo daugiau, netgi pažodžiui apibrėžti. Kiekvienam tarnautojui, nurodant jo vardą ir pavardę, buvo aiškiai suformuluotos užduotys bei nurodytos sritys, už kurias jis privalėjo atsakyti. Didžiausia kontrole išsiskyrė Mokesčių dalis, kuri privalėjo kasdieną žymėti savo tarnautojo darbą bei jo atlikimo laiką⁵⁴.

Matyt, toks įstatyminis tarnybos neišbaigtumas sąlygojo bausmių plėtotę. Tarnautojas (jei jis nebuvo šaukiamas teisman⁵⁵) už tarnybinius nusižengimus bei apsilaidimus galėjo būti baudžiamas⁵⁶:

1. įspėjimu;
2. papeikimu;
3. pinigine bauda;
4. pažeminiu tarnyboje;
5. atleidimu iš tarnybos.

Burmistro skiriamos pinigines baudas galėjo siekti nuo 5 iki 100 Lt⁵⁷. Tiek daug dėmesio baudžiamosioms priemonėms skirta neveltui. Burmistro drausmi-

⁵² Kauno miesto savivaldybės tarnautojų statistika (1938 IV 01 d.) // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 1098. L. 1.

⁵³ Nuo 1934 metų neoficialiai jiems buvo teikiamos mėnesio ilgumo atostogos: 1935 IV 25 d. Kauno miesto sekretoriaus raštas visiems skyrių vedėjams // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 988. L. 13. Ten pat. B. 955. L. 3.

⁵⁴ 1934 08 17 d. Burmistro padėjėjo raštas Mokesčių daliai Nr. 38892. // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 797. L. 112.

⁵⁵ 1934 metais apklausus 536 Kauno miesto savivaldybės tarnautojus, tik devyni pareiškė esą teisti: 1934 m. Miesto savivaldybės tarnautojų statistika // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 958. L. 80.

⁵⁶ 1934 IX 11 d. Kauno miesto burmistro įsakymas Nr. 359 // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 928. L. 26. P. 2. Pirmajame bei antrajame punkte numatytas bausmes skirdavo skyriaus ar dalies vedėjas; kitas bausmes skirdavo burmistras. Papeikimas buvo įrašomas į tarnybos lapą.

⁵⁷ 1934 VIII 30 d. Kauno miesto tarybos nutarimas Nr. 826 // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 192. L. 15.

namieji įsakai liudijo, jog būta nemažai problemų su tarnautojų personalu. Savivaldybės tarnautojai dažnai piktnaudžiavo savo tarnybine padėtimi: asmeniniais reikalais naudotasi telefonu, transportu, pasitaikydavo ir savivaliavimų grūmojant žmonėms ginklu ar grasinant areštu. Siekdami didesnio atlyginimo kai kurie tarnautojai priskirdavo sau mokslinius laipsnius ar net nesamų skyrių vedėjų titulus⁵⁸. Dažnai burmistrai tekdavo diegti tarnautojams elementarias mandagumo taisykles, ypač bendraujant su suinteresuotais asmenimis. Aktyviai kovota su mokesčių nemokėjimu, vėlavimu į darbą, nemandagiu elgesiu, girtavimu. Nusizengimai buvo būdingesni žemiausių kategorijų tarnautojams, tačiau kartais jų neišvengdavo ir aukščiausiųjų kategorijų pareigūnai (buvęs burmistras A. Graurogkas buvo įsivėlęs į savivaldybės turto pasisavinimo aferas.). Ne visada šis drausminamasis darbas pasiekdavo tikslą. Burmistro leidžiami įstatymai, VRM aplinkraščiai ar instrukcijos neretai buvo nežinomi, tad susipažinimą su itin svarbiais įstatymais reikalauta patvirtinti kiekvieno tarnautojo parašu.

Žemiausiųjų kategorijų tarnautojams (kurjeriams, sargams, kūrikams, tarnams) buvo išleistos atskiros pareigų bei atsakomybės taisyklės. Taisyklės akcentavo drausmės, tvarkos ir taupumo aspektus. Penktasis taisyklių punktą deklaravo: „Darbo metu (tarnautojai – A.M.) turi būti drausmingi, tvarkingai apsirengę, blaivūs, nusiprausę, apsikirpę ir nusiskutę. Su tarnautojais ir interesantais turi elgtis mandagiai, atsakinėti į klausimus stovint ir nerūkydami“⁵⁹.

Itin jautriai buvo reaguojama į spaudoje pasirodžiusią kritiką ar patarimus. Miesto burmistras A. Graurogkas 1932 metais visiems skyrių vedėjams pavedė referuoti spaudoje pasirodančius straipsnius apie Kauno miesto savivaldybės darbą. Apie tokius spaudos atsiliepimus skyrių vedėjai turėjo pranešti savo nuomonę burmistrai⁶⁰. Kaip stropiai rūpintis savivaldybės autoritetu, atskleidžia ir burmistro J. Vileišio mintys: „Kauno miesto tarnautojai iki šiol visados atsižymėdavo dideliu darbingumu ir sąžiningumu prie visų miesto darbų. Kas tarnauja tik formaliai, be jokios meilės prie pavedamojo jam darbo, kas dirba tą darbą vien tik tuo tikslu, kad gavus atlyginimą ir pačiu darbu nesirūpina, kam nebrangūs visi miesto darbai, tam geriau pas mus netarnauti – teapleidžia tokie greičiau tarnybą, kad nedarytų gėdos visiems kitiems, kurie sąžiningai dirba“⁶¹.

Be abejo, Kauno miesto savivaldybės tarnautojus vienijo ne vien darbas. 1935 metais susikūrusi Savivaldybės tarnautojų bendradarbiavimo komisija rengė bendrus Naujųjų metų sutikimus, siekdama skatinti artimesnius tarnautojų

⁵⁸ 1936 I 03 d. KMS Inspekcijos skyriaus pranešimas Kauno miesto burmistrai // KAA. F. 219. Ap. 1 B. 1035. L. 31.

⁵⁹ Kauno miesto savivaldybės kurjerių, mokyklų, sodybų ir viešųjų vietų sargų, kūrikų, tarnų ir tarnaičių pareigų ir atsakomybės taisyklės // KAA. F. 219. Ap. 2 B. 7. L. 211.

⁶⁰ 1932 m. Kauno miesto burmistro raštas visiems skyrių vedėjams // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 797. L. 15.

⁶¹ 1928 X 25 d. Kauno miesto burmistro raštas skyrių ir dalių vedėjams // KAA. F. 61. Ap. 1. B. 131. L. 31.

santykius⁶². Artinti turėjo ir įvairios valstybinės šventės, minėjimai, sukaktys, paskaitos.

Ketvirtame dešimtmetyje VRM Savivaldybių departamentas siekė kiek galima labiau sulyginti Kauno miesto savivaldybės tarnautojus su valstybinių įstaigų tarnautojais atlyginimo, lengvatų bei kitais klausimais. Nesigilinant į centrinų bei savivaldos įstaigų tarnautojų teisinės bazės sulyginimo teigiamus ir neigiamus aspektus tenka pastebėti, kad tai buvo skaudus procesas. Iki 1924 metų savivaldybė tvarkėsi beveik visiškai savarankiškai. Dar 1926 metais išleistas Valstybės tarnautojų pensijų ir pašalpų įstatymas savivaldybės tarnautojų net neįtraukė į bendrą fondą. Tačiau nuo 1924 metų Kauno miesto savivaldybės sąmatas, etatus turėjo patvirtinti Savivaldybių departamentas. Po 1926 m. gruodžio 17 dienos perversmo centrinė valdžia apskritai ėmė netoleruoti savivaldybių savarankiškumo. Tad Kauno miesto savivaldybė gana skaudžiai išgyveno centrinės valdžios diktatą: „Savivaldybių departamentas turi teisės tvirtinti etatus ir tarnautojams atlyginimą, bet nėra visai įgaliojtas savaip tvarkyti Savivaldybių darbą ir savaip nustatinėti naujus skyrius ... Tat ne jojo darbas, o pačios savivaldybės“⁶³. 1929 ir 1931 metais pasirodė nauji savivaldybių įstatymai nutraukė savarankišką Kauno miesto savivaldybės plėtotę. Taikantis prie centrinės valdžios įstaigų, nuo 1933 m. liepos 30 d. Kauno miesto savivaldybės tarnautojams atlyginimas (vietoj buvusių dviejų išmokų) buvo imtas mokėti kartą mėnesio pabaigoje. Savivaldybės tarnautojai, kaip ir valstybės tarnautojai, 1934 metų pabaigoje buvo priversti iš ūkininkų pirkti žaisis; jiems taip pat teko pusę savo 1935 m. kovo mėnesį gauto atlyginimo skirti valstybės paskolų lakštų pirkimui. Imti taikyti tie patys įstatymai atostogų, kelionpinigių, dienpinigių, trimečių priedų ir kitais atžvilgiais. Kauno savivaldybės tarnautojai, kaip ir centrinų įstaigų tarnautojai, mokėjo tą patį mokesį biudžetui subalansuoti, vėliau peraugusį į darbo pajamų mokesį. VRM valstybingumo pradžioje skatinusi savivaldybių savarankiškumą ir iniciatyvą, vėliau ją užgniaužė, visiems šalies tarnautojams keldama tuos pačius reikalavimus bei taikydama vienodus įstatymus.

Apibendrinant darbą galima pateikti svarbiausius Kauno miesto savivaldybės tarnybos organizavimo bruožus.

Tarnybos organizavimas Kauno miesto savivaldybėje prasidėjo vietine iniciatyva. Savivaldybė steigė miesto institucijas, teikė miesto savivaldos tarnautojams socialines garantijas, reglamentavo tarnybos kontūrus anksčiau nei tai pajėgė įgyvendinti valstybė. Tačiau priėmus 1929 ir 1931 metų vietos savivaldos įstatymus, įsigalėjo centristinis vietos reikalų tvarkymas, pamažu Kauno miesto savivaldybės tarnautojų įstatyminė bazė buvo vienodinama su centrinų valstybės institucijų tarnautojų įstatymais.

⁶² 1935 XII 12 d. Kauno miesto savivaldybės tarnautojų bendradarbiavimo komisijos raštas savivaldybės tarnautojams // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 988. L. 25.

⁶³ 1927 II 12 d. Kauno miesto savivaldybės sekretoriaus raštas VRM Savivaldybių departamentui // KAA. F. 219. Ap. 1. B. 525. L. 40.

Plečiantis Kauno miestui bei jo reikmėms, nepaliaujamai augo ir savivaldybės tarnautojų skaičius. Pirmosios Lietuvos Respublikos gyvavimo laikotarpiu savivaldybės tarnautojų skaičius padidėjo daugiau nei 10 kartų: 1940 metais tarnautojų skaičius pasiekė 1026 (iš jų 975 etatiniai). Savivaldybės tarnautojų daugumą sudarė etatiniai tarnautojai. Konkretiems ar sezoniniams darbams atlikti buvo samdomi ir laisvai samdomieji, ir padieniai tarnautojai. Palaipsniui pastarieji buvo įtraukiami į etatinės vietas. Už tarnybą tarnautojams buvo mokamas atlyginimas (mokėtas pagal tarnautojo užimtą kategoriją) bei priedai. Be to, nuo 1921 metų buvo garantuojama medicininė pagalba, nuo 1924 metų jau buvo galima dalyvauti pensijų ir kompensacijų fonduose. Buvo numatytos mėnesio laiko atostogos.

Savivaldybės personalo sąstatu ilgą laiką išsamiau nesidomėta. Tik nuo 1928 metų valstybinė lietuvių kalba tapo privaloma tarnybos sąlyga. Nuo ketvirtojo dešimtmečio pradžios tarnybos siekiantis asmuo turėjo pateikti sveikatos komisijos išvadas apie tinkamumą tarnybai bei pademonstruoti savo žinias ir darbinę patirtį. Kokybinius pokyčius organizuojant savivaldybės personalą liudija ir nuo 1934 metų rinkti bei analizuoti statistiniai duomenys apie tarnautojų skaičių, išsilavinimą, lytį, turtą.

Apie konstruktyvų savivaldybės tarnybos organizavimą galima kalbėti tik nuo ketvirtojo dešimtmečio pradžios. Tik tuomet išsikristalizavo savivaldybės darbinė tvarka, besiremianti tarnautojo asmenine atsakomybe bei visišku pavaldumu tiesioginiam viršininkui.

Arvydas Mikalauskas

STAFF ORGANIZATION AT KAUNAS
LOCAL GOVERNMENT IN 1918-1940

Abstract

The principles of staff organization at Kaunas local government in the times of the First Republic of Lithuania were not consummated. The legitimate administrative basis created by the initiative local government was constantly corrected because of the changeable needs and resources or dictate of the central government. Therefore, we may talk only about the formation of the staff organization contours. As there were a lot of volunteers to work at the local government of Kaunas, pasting was changed into the competitions to take the position. Good health, intelligence, work experience, knowledge of law and from 1928 good knowledge of Lithuanian were the most important criteria of selection. On the other hand, the subjective attitudes of the heads of the department were also important. They usually were in charge of arranging the competitions and making final decisions about the candidates. The new employees of the local government gained a variety of social guaranties: salary, medical care, vacation, pension and a number of compensations. The office was strictly centralized. Moreover, the legislation regulating work emphasized unconditional jurisdiction of the officers to

their immediate superior and personal responsibility. It should also be noted that the disciplinary statutes of the officers were regulated in greater detail than the process of the work itself.

Gauta: 2004 05 30
Parengta: 2005 04 04